Vuk'uzenzele

Produced by: Government Communication & Information System (GCIS)

English / Xitsonga

January 2021 Edition

Matric results - how to cope

Page 4

Apply for an overseas scholarship

Page 9

Job creation is the icing on top of entrepreneurship

Dale Hes

astry chef Gugu Mazibuko (25) is building a reputation as a cake decorating king in Pietermaritzburg, KwaZulu-Natal (KZN), where he runs his own confectionery business.

Mazibuko grew up in Ulundi in northern KZN. His mother was a good baker and this inspired the young Mazibuko to pursue a career in food.

"I knew that I wanted to be in food, but I didn't know which path I wanted to take. I went to several different colleges before I eventually discovered that working with pastries was what I wanted to do," says Mazibuko. Mazibuko studied to be a pastry chef through the International Hotel School, and then discovered a love for cake decorating.

"I didn't know if cake decorat-

ing could actually be a full-time career for me but, funnily enough, I gained inspiration from the TV show Cake Boss, where this guy had become very successful with his cake decorating. This gave me some motivation to start my own business."

Mazibuko started advertising his services on social media, and then word began to spread about his business.

Gugu the Baker, as he is known in Pietermaritzburg, now creates a variety of beautifully decorated cakes for special occasions, such as weddings, birthdays and anniversaries, and also makes other small pastries for clients.

"I love the creativity of decorating cakes. Every client comes in with a different style and decoration that they are looking for,

Cont. page 2

To read Vuk'uzenzele download the GOVAPP on:

Search for SA Government on Google playstore or appstore

CONTACT US

) Vuk'uzenzele

(a) @VukuzenzeleNews

Website: www.gcis.gov.za www.vukuzenzele.gov.za

Email: vukuzenzele@gcis.gov.za Tel: (+27) 12 473 0353

Tshedimosetso House:

1035 cnr Frances Baard and Festival streets, Hatfield, Pretoria, 0083

KUSUKA EUNION BUILDINGS

Afrika-Dzonga yi hlula **HIV na AIDS**

oko hi ya emahlweni na matshalatshala ya hina yo lawula ntungu wa xitsongwatsongwana xa khorona lowu onhaka swinene, a hi nge papalati mintlhontlho ya swa rihannyu ra vaaki yin'wana leyi tiko ra hina ri kongomanaka na yona.

Ku tlula makumenharhu wa malembe, tiko ra hina ri nghenelele eka nkayankayo lowu yaka emahlweni wo lwisana na HIV na AIDS leyi nga koxa vutomi bya vanhu votala, naswona yi tise ku tikeriwa lokukulu na nhlupheko.

Kusukela loko ku tumbuluke COVID-19 etikweni, na ku pfariwa ka tiko hinkwaro na ntshikelelo eka switirhisiwankulu swa hina swa rihanyu, vukorhokeri byotala bya HIV, AIDS na rifuva byi salele endzhaku.

Leswi swi tise ntlhontlho eka vanhu lava kamberiwaka na ku sungula vutshunguri bya antirhithirovhayirali. Vanhu votala a va tikeriwa ku ya teka mirhi ya vona, naswona vanhu va nga ri vangani a va fikelela vukorhokeri byin'wana byo fana na ku yimba ngoma ya vaxinuna ya le xibedhlele hi ku tinyiketela.

Eka nkarhi lowu fanaka, ku na tidyondzo totala leti nga dyondziwa kusuka eka ku angula ka swa rihanyu ra vaaki eka ntungu wa xitsongwatsongwana xa khorona leti nga tiyisisaka ku lwisana ka hina na HIV na TB.

Afrika-Dzonga yi ya emahlweni yi ri na nhlayo ya le henhla swinene ya vanhu lava hanyaka na HIV emisaveni.

Hambiswiritano, swi tiyisa

nhlana ku tiva leswaku eka malembe ya khume lawa ma nga hundza, hi humelerile eka ku hunguta nhlayo ya mitlulelo ya HIV leyintshwa eka vanhu va tiko hi kwalomu ka 60 wa tiphesente.

Swi tlhela swi tiyisa nhlana leswaku mitlulelo ya HIV eka vanhwanyana va kondloandzi-dyi na vamanana lavantshwa yi hunguteke swinene eka malembe ya khume lawa ma nga hundza. Lowu i ntlawa wa nkoka swinene hikuva va tala ku va eka nxungeto wa ku kuma HIV.

Nongonoko wa hina wa vutshunguri wu hoxe xandla eka ku hunguta nhlayo ya mafu hikwalaho ka AIDS hi 60 wa tiphesente. Ku ve na ku hunguteka lokukulu eka mafu lawa ma fambelanaka na HIV exikarhi ka vanhu lavantshwa.

Swi olovile ku hunguta nhlayo ya mafu hikuva hina hi ri swin'we na vanakulorhii va hina hi tirhise nongonoko wa antirhithorivhayirali lowukulu lowu nga fikelela timiliyoni ta vanhu lava va hanyaka na mavabyi lawa.

Ekusunguleni ka malembe ya khume, nongonoko wa hina wa ku sivela ku tlulela kusukela eka manana kuya eka n'wana (PMTCT) wa HIV a wu va nga na mfikelelo wa tindhawu to tala. Sweswi hi na mpimo wa le henhla swinene wa mfikelelo wa tindhwau to tala wa PMTCT eDzongeni wa Afrika lowu nga hunguta mpimo wa mitlulelo swinene exikarhi ka vana.

Hambileswi hi nga hunguta mafu na mitlulelo leyintshwa, ha ha ri kule na ku fikelela xikongomelo lexi hi nga tiboha eka xona hi 2016 xa ku fikelela ku hunguta mitlulelo ya HIV hi 75 wa tiphesente hi 2020. Loko ho humelela eka ku endla tano, hi nga swi kota ku herisa AIDS tanihi nxungeto wa swa rihanyu ra vaaki hi 2030.

Hi ku pfumala nkateko, a hi se fika. Hi fanele hi tirha swinene ku vona leswaku vanhu lavantshwa va nyikiwa matimba ya ku sivela mitlulelo, ku katsa ku cinca matikhomelo, ku fikelela tikhondhomu na ku kamberiwa nkarhi na nkarhi. Hi fanele hi vona leswaku munhu wun'wana na wun'wana loyi a tluleriweke hi mavabyi u na mfikelelo wa swa vutshunguri na vuhlayiseki.

Hi fanele hi tirha hi nkhinkhi

hi mayelana na ku sivela HIV exikarhi ka vanhu va tiko va nkoka, ku katsa lava xavisaka miri, vavanuna lava va endlaka timhaka ta swa masangu na vavanuna van'wana na vanhu lava va titlhavaka hi swidzidziharisi.

Hi fanele hi herisa nhlekulo na xihlawuhlawu eka vanhu lava va tiko. A hi nge vi na ntshembo wo herisa HIV loko hi papalata swilaveko, swivilelo na timfanelo ta xiphemu xihi kumbe xihi xa vanhu va tiko ra hina.

Afrika-Dzonga yi fanele yi tlakusa matshalatshala ya ku yimbisa vavanuna lavantshwa exibedhlele ku hunguta nxungeto wa vona wa ku kuma HIV. Ku yimba ko kala ku nga hlayisekanga a ku fanelanga ku siya vavanuna lavantshwa na swiphiqo swa rihanyu swa vutomi hinkwabyo, naswona a ku na munhu loyi a faneleke a lova hikwalaho ka ku yimba ngoma. Hi fanele hi vona leswa ku vavanuna lavantshwa va yimba ngoma hi vuhlayiseki.

Hi tiyisiwa nhlana hi leswi kumiweke hi vulavisisi lebyi bya ha ku endliwaka hi mayelana na pre-exposure prophylaxis (PrEP). Handle ka vutshunguri bya antirhithorivhayirali lebyi nyikiwaka vanhu lava va nga na HIV, PrEP yi khumba matirhiselo ya nkarhi na nkarhi ya tiphilisi ta antirhithorivhayirali eka vanhu lava nga hava HIV ku sivela ku tluleriwa.

Vulavisisi lebyi endliweke hi vativi va sayense vo huma eka Netiweke yo Ringeta ku Sivela HIV va kume leswaku mitlhavelo leyi tirhaka nkarhi wo leha kan'we eka mavhiki ya nhungu man' wana na man' wana ya atswa ku tlula philisi leyi

nwiwaka siku na siku ku sivela HIV.Leswi kumiweke leswi swi na vuswikoti bya ku tiyisisa ku angula ka hina eka ntungukulu.

Loko hi ta humelela eka ku herisa AIDS tanihi nxungeto wa swa rihanyu ra vaaki eka malembe ya khume lawa ma landzelaka, hi fanele hi hlanganisa ku humelela loku ka swa vutshunguri na ku cinca ka nkoka ka matikhomelo. Swi lava hi tlhela hi lwisana na swiyimo swa ikhonomi na matshamelo ya vaaki leswi hoxaka xandla eka mpimo wa le henhla wa mitlulelo.

Mitirho yin'wana ya hina ya nkoka i ku nyika vanhwanyana va kondlo-a-ndzi-dyi na vamanana lavantshwa matimba ya swa dyondzo, swa ikhonomi na ku tihlanganisa na vanhu van'wana. Va fanele va kota ku titekela swiboho swa vona hi mayelana na xiyenge xihi kumbe xihi xa vutomi bya vona, ku katsa swa masangu na matikhomelo ya vona eka swa masangu.

Emakumu, hi ta fikelela ku herisiwa ka AIDS hi ku nyika vanhu lavantshwa, vamanana na vanhu van'wana lava nga le ka nxungeto matimba. Leswi swi katsa ku nyika matimba hi ku tirhisa mfikelelo eka mahungu, switsundzuxo na nseketelo. Leswi swi katsa mfikelelo eka swivandlanene swa dyondzo na swa ikhonomi, ngopfungopfu vamanana lavantshwa. Ku nyika matimba swi tlhela swi vula leswaku munhu un'wana na un'wana u fanele a va na mfikelelo wo kamberiwa, vutshunguri na vukorhokeri bya swa rihanyu byin'wana.

Vanhu va le Afrika-Dzonga va vuya kule swinene, va tiyisele swinene, naswona va ve na ku humelela eka ku lwisana na HIV, AIDS na Rifuva. A hi tiyisiseni ku tiyimisela ka hina xikan'we na migingiriko ya hina ya ku kongomana na ku lwisana na AIDS hi ku hetiseka.

Nkarhi wun'wana wa ku kuma matiriki ya wena

Cathy Grosvenor

swi nge tshuki swi hlwerile ku kuma matiriki ya wena kumbe ku fikelela mivuyelo lowu u wu lavaka, i hugu ra Nongonoko wa Nseketelo wa Nkarhi wa Vumbirhi wa Matiriki wa Ndzawulo ya Dyondzo ya Masungulo (DBE).

Mufambisi wa nongonoko, Dkd Sandy Malapile, u vula leswaku nthwaso wa ka matiriki i xilaveko hakunene hikuva loko wu nga ri kona, tinyangwa to tala ti tshama ta ha pfalekile.

"Vulawuri bya Sekitara ya Dyondzo na Ndzetelo (ti-SETA), byi nyikiwile ntirho wo dyondzisa rixaka swikili swo engetela hi ku tirhisa minongonoko ya swikili na mitirhodyondzo, na ku tlhela byi lava leswaku mukamberiwa a va na matiriki," ku vula Dkd Malapile.

Nongonoko wa Nkarhi wa Vumbirhi lowu simekiweke hi Sunguti 2016, wu seketela munhu un'wana na un'wana – wa vukhale byihi kumbe byihi – loyi a lavaka ku fikelela kumbe ku antswisa nthwaso wa ka matiriki, dyondzo hi dyondzo na le ka xiphemu xa nkarhi. A ku na tihakelo leti lavekaka.

Xana i mani a fikelelaka?

 Vanhu lava va lavaka ku antswisa mivuyelo ya vona ya ka matiriki, hambi va nga va va tsarile matiriki ya vona kungari khale kumbe malembexikhume lama nga hundza.

Dkd Malapile u hlamusela leswaku munhu loyi a lavaka ku fikelela nthwaso wa vuinjhiniyara, tanihi xikombiso, u ta dinga ku antswisa maraka ya metse ku fikelela khoso leyi.

- Vanhu lava va nga feyila matiriki naswona va lava nkarhi wa vumbirhi wa ku pasa.
- Vanhu lava va nga tshika xikolo endzhaku ka

ku pasa Giredi ya 9 (leyi khale a yi ri Ntangha 7), va nga na 21 kumbe kutlula, naswona va navelaka ku kuma matiriki ya vona.

Masungulelo

Tsarisa eka yin'we ya tihofisi ta dyondzo ta xifundzatsongo ta 75 etikweni hinkwaro kumbe eka inthanete eka webusayiti leyi: www.eservices.gov.za.

Ntsariso wu sungurile hi siku ra 1 Nhlangula naswona wu ta pfala hi Nyenyenyani 2021. Vadyondzi va nga ha dyondza va ri voxe kumbe eka yin'we ya 133 ya tisenthara ta Nkarhi wa Vumbirhi laha ku dyondzisiwaka ku langutaniwile endzhaku ka nkarhi wa ntirho wa ntolovelo na hi mahele ya vhiki.

Dkd Malapile u vula leswaku ko va ntsena vadyondzisi lava va tirhaka kahle swinene eka xifundzatsongo xin'wana na xin'wana va thoriwaka eka tisenthara leti. Tisenthara a ti kumeki eka doroba na muganga wun'wana na wun'wana, kambe ti le ka tindhawu leti ti nga na nhlayo ya le henhla ya vanhu lava tsariseke leswi swi vulaka leswaku ndhawu ya vona yi nga cinca lembe rin'wana na rin'wana.

Havambirhi va vadyondzi va ku dyondzisiwa ku langutaniwile na vadyondzi lava va dyondzelaka ekaya va na mfikelelo wa vukorhokeri byo hetiseka bya nseketelo wa dyondzo, kusuka eka tidyondzotsongo leti haxiwaka eka rhadiyo na thelevhixini hi mikarhi yo karhi; kufika eka matheriyali wa le ka inthanete lowu dawunilodekaka; naswona, eka lava va nga kotiki ku fikelela tikhomphyuta, tipirintara na inthanete, matheriyali wo dyondza lowu pirintiweke eka inthanete wu rhumeriwa eka vona hi DBE. Vanhu lava va nga na tikhomphyuta kambe va nga ri na inthanete kumbe data, va nga kombela CD leyi nga na matheriyali wo dyondza

hinkwawo, lowu va nga ta poseriwa wona.

"Vadyondzi lavakulu vo tala va nga ha va va nga ri na nkarhi wo tala ku tinyiketela eka tidyondzo ta vona. Nkateko wa kona, va nga ha hlawula leswaku i tidyondzo tingani leti va lavaka ku ti endla hi lembe hikuva a va boheki ku heta matiriki ya vona hi nkarhi lowu pimiweke."

Loko u tsarisile, DBE yi ta pfuna mudyondzi lonkulu un'wana na un'wana ku hlawula tidyondzo leti a lavaka ku ti endla na ku hlamusela leswaku hi tihi leti bohaka.

Eka ku fikelela, vanhu lava va nga tshika xikolo endzhaku ka 2008 va ta kuma Xitifikheti xa le Henhla xa Rixaka naswona lava va nga tshika xikolo ku nga si fika nkarhi lowu, va ta kuma Xitifikheti xa le Henhla lexi Cinciweke. Hambiswiritano, Dkd Malapile u vula leswaku havumbirhi bya mithwaso byi na ntikelo wo ringana naswona, kuya hi tidyondzo leti tekiweke na timaraka leti kumiweke, yi nga tirhisiwa ku endla xikombelo etiyunivhesiti na le tikholichi.

Ku nyika nkarhi wa vumbirhi

DBE yi khoma mapfhumba yo dyondzisa miganga ku hlohlotela vanhu ku tsarisela nongonoko wa Nkarhi wa Vumbirhi. Mihlangano ya Dyondzo ya le Henhla na tiSETA va rhambiwa ku ya nyika vuxokoxoko byo tala hilaha va kotaka hakona eka vanhu lava nga na ku tsakela.

Eka yo tala ya mapfhumba lamo dyondzisa miganga, Holobye Angie Motshekga u komberiwile hi vantshwa ku sungula minongonoko leyi nga pfunaka vantshwa ku va va tholeka swinene, ku vula Dkd Malapile.

Hi ku angula, DBE yi le ku simekeni ka nongonoko wo hluvukisa swikili lembe leri lowu wu nga ta kongoma 3.4 wa timiliyoni ta vantshwa lava va nga tirhiki, va nga riki ku dyondzeni kumbe va nga riki eka ndzetelo.

Tikhoso ti ta nava kusuka eka swikili hi swa vutomi – ti angarhela tinhlokomhaka to fana na matsalelo ya CV na leswi u faneleke ku swi endla eka nkambelovutivi wa ntirho; kufika eka tikhoso ta swikili swa masungulo, to fana na ku lunghisa tintangu, ICT ya masungulo na litiresi.

U

Xana a wu switiva?

- Swingakhathaleki leswaku u tshike xikolo hi va60 kumbe kungari khale, u fanele ku dyondza kharikhulamu ya sweswi.
- Sisiteme ya dyondzo ya Afrika-Dzonga yi tlhela yi katsa na vanhu lava va nga tshika va nga si fika eka Giredi ya Kaye, hi ku tirhisa nongonoko wa dyondzo na ndzetelo swa masungulo wa lavakulu wa Ndzawulo ya Dyondzo ya le Henhla na Ndzetelo.

Ku kuma vuxokoxoko byo tala, endzela www.education.gov.za/Curriculum/SeniorCertificate/ SCRegistration.aspx